جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی

دانشگاه علوم پزشکی
و خدمات بهداشتی درمانی تهران

مؤسسه ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران
گروه پاسخ به سوالات سلامت عمومی

عنوان:

وقتی دارو کمیاب یا گران می‌شود، چگونه مسیر درست تهیه دارو را بشناسیم و از راه‌های مطمئن استفاده کنیم؟

نتیجه‌گیری:

کمیاب یا گران‌شدن یک دارو نباید ما را به سمت بازار غیررسمی و منابع نامطمئن سوق دهد. اگر دارویی پیدا نمی‌شود یا هزینه آن بالاست، ابتدا با پزشک یا داروساز مشورت کنیم، قیمت و اصالت آن را از مسیرهای رسمی بررسی کنیم و از داروخانه‌ها و مراکز مجاز کمک بگیریم. دارو را خودسرانه قطع یا جایگزین نکنیم و برای تهیه سریع‌تر آن، سلامت خود را در معرض خطر بازار سیاه قرار ندهیم.

متن بررسی:

چرا دسترسی مطمئن به دارو اهمیت دارد؟

دارو یکی از ارکان اصلی نظام سلامت و یکی از نیازهای اساسی بیماران برای پیشگیری، کنترل و درمان بیماری‌هاست. دسترسی به داروی ایمن، اثربخش و باکیفیت باید از مسیرهایی انجام شود که اصالت دارو، شرایط نگهداری و سلامت زنجیره تأمین آن قابل اطمینان باشد (۱). در شرایطی که برخی داروها با کمبود، محدودیت دسترسی یا افزایش قیمت مواجه می‌شوند، ممکن است بیماران و خانواده‌ها دچار نگرانی و سردرگمی شوند و برای تأمین سریع‌تر دارو به مسیرهای غیررسمی، تبلیغات فضای مجازی یا واسطه‌ها مراجعه کنند. این مسیرها می‌توانند خطر دریافت داروهای تقلبی، قاچاق، فاقد شرایط مناسب نگهداری یا داروهایی با منشأ نامشخص را افزایش دهند (۲).

همچنین، تأخیر در دسترسی به داروی مورد نیاز و تهیه آن، به‌ویژه برای بیماران مبتلا به بیماری‌های مزمن یا نیازمند داروهای خاص، می‌تواند روند درمان را با مشکل مواجه کند. به همین دلیل، شناخت مسیرهای قانونی تأمین دارو، استفاده از داروخانه‌های معتبر، مراجعه به منابع رسمی اطلاع‌رسانی و دریافت راهنمایی از پزشک و داروساز، بهترین راه برای حفظ سلامت بیماران و جلوگیری از آسیب‌های ناشی از مصرف داروهای نامطمئن است (۱، ۳).

چرا نباید دارو را از بازار غیررسمی تهیه کنیم؟

بازارهای غیررسمی دارو، مانند فروشندگان ناشناس در فضای مجازی، واسطه‌ها و مراکز فاقد مجوز، خارج از زنجیره رسمی تأمین دارو فعالیت می‌کنند و معمولاً نظارت کافی بر اصالت، کیفیت، شرایط نگهداری و نحوه عرضه محصولات آن‌ها وجود ندارد. تهیه دارو از این مسیرها می‌تواند خطر دریافت داروهای تقلبی، قاچاق، فاقد ماده مؤثره کافی یا داروهایی که در شرایط نامناسب نگهداری شده‌اند را افزایش دهد (۴).

برخی داروها برای حفظ کیفیت و اثربخشی، به شرایط خاص تولید، حمل‌ونقل و نگهداری نیاز دارند. خارج شدن دارو از مسیر رسمی توزیع می‌تواند باعث کاهش اثربخشی دارو یا ایجاد خطر برای سلامت بیمار شود. همچنین، خرید دارو از منابع نامعتبر ممکن است باعث دریافت اطلاعات نادرست درباره نحوه مصرف، تداخلات دارویی یا جایگزینی‌های نامناسب شود (۵). سازمان جهانی سلامت تأکید می‌کند داروها باید از طریق زنجیره‌های تأمین تحت نظارت نظام سلامت و مراکز مجاز تهیه شوند تا کیفیت، ایمنی و اثربخشی آن‌ها برای بیماران حفظ شود (۴، ۵).

اگر دارو گران بود، چه کار کنیم؟

قبل از پرداخت هزینه بالا یا مراجعه به بازار غیررسمی، درباره پوشش بیمه‌ای دارو، قیمت رسمی و وجود گزینه درمانی یا فرآورده جایگزین مناسب از پزشک یا داروساز سؤال کنیم. در برخی موارد ممکن است فرآورده‌ای با همان ماده مؤثره یا گزینه درمانی مورد تأیید پزشک، هزینه کمتری داشته باشد. جایگزینی دارو نباید خودسرانه انجام شود. همچنین، در صورت مشاهده قیمت غیرمتعارف یا تخلف، می‌توان موضوع را از مسیرهای رسمی نظارتی پیگیری کرد.

همچنین، مؤسسات خیریه معتبر و واحدهای مددکاری: بیماران خاص و خانواده‌هایی که با فشار مالی ناشی از درمان روبه‌رو هستند، می‌توانند برای آگاهی از حمایت‌های مالی، مددکاری و خدمات پشتیبان از مؤسسات خیریه معتبر و دارای مجوز یا واحد مددکاری مرکز درمانی خود کمک بگیرند. این حمایت‌ها باید مکمل مسیر رسمی درمان و تأمین دارو باشند و جایگزین تجویز پزشک یا زنجیره مجاز دارویی نشوند.

چگونه داروی مورد نیاز خود را از مسیرهای مطمئن تهیه کنیم؟

وقتی یک دارو کمیاب می‌شود یا پیدا کردن آن دشوار است، بهترین راهکار این است که به جای مراجعه به بازارهای غیررسمی، از مسیرهای قانونی و قابل اعتماد پیگیری کنیم. زنجیره رسمی تأمین دارو کمک می‌کند بیمار دارویی با اصالت، کیفیت و شرایط نگهداری مناسب دریافت کند. مسیرهای زیر می‌توانند به بیماران برای دسترسی مطمئن‌تر به دارو کمک کنند:

۱) ابتدا با پزشک و داروساز مشورت کنیم

اولین قدم در زمان پیدا نکردن دارو، اطلاع دادن موضوع به پزشک معالج است. پزشک می‌تواند در صورت وجود مشکل در تأمین دارو، درباره گزینه‌های درمانی جایگزین، تغییر شکل دارویی یا روش‌های دیگر تأمین دارو تصمیم‌گیری کند. همچنین، داروسازان به‌عنوان اعضای تیم سلامت، اطلاعات مناسبی درباره موجودی دارو، داروخانه‌های عرضه‌کننده و مسیرهای قانونی تهیه دارو دارند و می‌توانند بیماران را راهنمایی کنند.

نکته مهم: در صورت پیدا نکردن دارو، مصرف آن را خودسرانه قطع نکنید، مقدار مصرف را تغییر ندهید و داروی دیگری را جایگزین نکنید؛ هرگونه تغییر در درمان باید با نظر پزشک یا داروساز انجام شود.

۲) مراجعه به داروخانه‌های معتبر و منتخب

دارو باید از داروخانه‌های دارای مجوز تهیه شود. در مورد برخی داروهای خاص، کمیاب یا تخصصی، همه داروخانه‌ها امکان تأمین ندارند و لازم است بیمار به داروخانه‌های منتخب یا مرجع مراجعه کند.

در شهرهای بزرگ، برخی داروخانه‌ها به‌عنوان مراکز شناخته‌شده تأمین داروهای خاص فعالیت می‌کنند. برای مثال در تهران، داروخانه‌هایی مانند:

- داروخانه ۲۹ فروردین
- داروخانه ۱۳ آبان
- داروخانه هلال احمر
- داروخانه شهید کاظمی
- داروخانه رازی مدد
- داروخانه بیماری‌های خاص (دکتر نظری فرد)
- داروخانه‌های منتخب دانشگاه‌های علوم پزشکی
- داروخانه‌های بیمارستانی و تخصصی

برای برخی گروه‌های دارویی نقش مهمی در تأمین دارو دارند. البته فهرست مراکز عرضه ممکن است تغییر کند؛ بنابراین بهتر است قبل از مراجعه حضوری، اطلاعات مربوط به موجودی و محل دریافت دارو از مسیرهای رسمی بررسی شود.

۳) استفاده از سامانه‌ها و مسیرهای رسمی اطلاع‌رسانی دارویی

در کنار مراجعه به پزشک، داروساز و داروخانه‌های مجاز، مردم می‌توانند از ابزارهای رسمی وزارت بهداشت و سازمان غذا و دارو برای دریافت اطلاعات معتبر استفاده کنند:

- **سامانه و وب‌اپلیکیشن تیتک (TTAC):** تیتک سامانه رسمی سازمان غذا و دارو برای رهگیری فرآورده‌های سلامت‌محور است و امکاناتی مانند بررسی اصالت فرآورده، مشاهده اطلاعات و قیمت رسمی و اطلاعات مربوط به دارو و سایر فرآورده‌های سلامت را فراهم می‌کند. در اطلاع‌رسانی‌های اخیر وزارت بهداشت نیز استفاده از نسخه وب و اپلیکیشن تیتک به‌عنوان یکی از مسیرهای رسمی خدمات دارویی معرفی شده است
- **اپلیکیشن‌ها و سامانه‌های اطلاع‌رسانی دارویی:** برخی ابزارهای دیجیتال (مانند اپلیکیشن دارویاب) می‌توانند اطلاعات عمومی درباره داروها و وضعیت کمبودهای دارویی ارائه کنند. پیش از استفاده از هر اپلیکیشن، لازم است رسمی‌بودن یا تأیید آن از سوی مراجع ذی‌صلاح بررسی شود. این ابزارها جایگزین مشورت با پزشک و داروساز یا مراجعه به مراکز و داروخانه‌های مجاز نیستند.
- **سامانه پاسخگویی ۱۹۰ وزارت بهداشت:** برای ثبت شکایت، گزارش تخلف، گران‌فروشی یا عرضه مشکوک فرآورده‌های سلامت می‌توان از سامانه ۱۹۰ استفاده کرد. سازمان غذا و دارو در سال ۱۴۰۵ نیز این سامانه را پل ارتباطی مردم با مدیریت غذا و دارو معرفی کرده است.
- **معاونت‌های غذا و داروی دانشگاه‌های علوم پزشکی:** در هر استان، معاونت غذا و داروی دانشگاه علوم پزشکی مرجع رسمی منطقه‌ای برای اطلاع‌رسانی درباره مسائل دارویی، داروخانه‌های مجاز، کمبودها و ثبت یا پیگیری مشکلات مرتبط با عرضه دارو است.
- **استعلام اصالت فرآورده:** هنگام تهیه دارو یا سایر فرآورده‌های سلامت از داروخانه مجاز، مردم می‌توانند از قابلیت استعلام شناسه و برچسب اصالت در سامانه تیتک یا سایر اپلیکیشن‌ها و سامانه‌های رسمی دارویی، استفاده کنند. این قابلیت برای تشخیص فرآورده‌های ثبت‌شده در زنجیره رسمی طراحی شده است. در استفاده از ابزارهای دیجیتال، میبایست به این نکته توجه شود که فقط از سامانه‌ها و اپلیکیشن‌هایی استفاده شود که مرجع رسمی آنها توسط وزارت بهداشت یا سازمان غذا و دارو اعلام شده است. این ابزارها می‌توانند برای دریافت اطلاعات معتبر درباره فرآورده‌ها، قیمت رسمی، اصالت و هشدارهای ایمنی مفید باشند؛ از خرید دارو از فروشندگان ناشناس یا مسیرهای غیررسمی خودداری شود.
- **مرکز اطلاع‌رسانی دارو و سموم (DPIC):** برای دریافت اطلاعات علمی و ایمن درباره نحوه مصرف صحیح دارو، تداخلات، عوارض ناخواسته و راهنمایی درباره گزارش مشکلات دارویی می‌توان از مراکز رسمی اطلاع‌رسانی دارو و سموم استفاده کرد.

۴) برای داروهای خاص، از مسیر اختصاصی بیماری استفاده کنیم

برای بیماران مبتلا به سرطان، پزشک معالج و مراکز انکولوژی یا شیمی‌درمانی بیمارستان‌های معتبر نیز می‌توانند در هماهنگی ادامه درمان، بررسی گزینه‌های درمانی مجاز و ارجاع به مسیرهای رسمی خدمات دارویی و حمایتی راهنمایی کنند. برخی بیماران مانند مبتلایان به بیماری‌های مزمن، نادر یا خاص، ممکن است برای دریافت دارو نیازمند مراجعه به مراکز مشخص باشند. در این موارد، بهترین مسیر موارد زیر است:

- مرکز درمانی یا بیمارستان محل پیگیری بیماری؛
- پزشک متخصص مربوطه؛
- داروخانه‌های منتخب مرتبط با آن بیماری؛
- سامانه‌ها و مسیرهای اعلام‌شده توسط سازمان غذا و دارو

۵) اطلاعات دارویی را فقط از منابع معتبر دریافت کنیم

در شرایط کمبود دارو، شایعات و اطلاعات غیررسمی در فضای مجازی می‌تواند باعث سردرگمی مردم شود. توصیه می‌شود:

- موجودی دارو را از داروخانه‌های رسمی پیگیری کنیم؛
- به تبلیغات فروش دارو در شبکه‌های اجتماعی اعتماد نکنیم؛
- از خرید دارو بدون نسخه یا از افراد ناشناس خودداری کنیم؛
- در صورت مشاهده عرضه غیرقانونی دارو، موضوع را از مسیرهای نظارتی گزارش کنیم.

پیام پایانی

اگر دارویی پیدا نمی‌شود یا قیمت آن برایمان بالاست، به بازار غیررسمی و واسطه‌ها مراجعه نکنیم. از پزشک و داروساز درباره گزینه‌های مناسب سؤال کنیم، قیمت و اصالت دارو را از مسیرهای رسمی بررسی کنیم و برای تهیه آن از داروخانه‌ها و مراکز مجاز کمک بگیریم. دارو را نیز بدون نظر پزشک یا داروساز قطع، کم‌وزیاد یا جایگزین نکنیم.

منابع:

1. Organization WH. Access to medicines and health products programme: Annual Report 2020. World Health Organization. Regional Office for Europe; 2021.
2. Callister LC. Substandard and falsified medical products: A global issue affecting the health of women and children. MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing. 2019;44(6):361.
3. Organization WH. Medication safety in high-risk situations. World Health Organization; 2019.
4. Organization WH. WHO global surveillance and monitoring system for substandard and falsified medical products: executive summary. World Health Organization; 2017.
5. Who W. Good Distribution Practices for Pharmaceutical Products. Technical Report Series World Health Organization, Annex. 2010;5.

گزاره‌برگ‌های حاضر توسط مؤسسهٔ ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران تهیه شده و کلیه حقوق معنوی آن محفوظ است.

مؤسسهٔ ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران، سازمانی است که برای دیده‌بانی وضعیت سلامت، تولید و ترویج به‌کارگیری شواهد علمی مورد نیاز برنامه‌ریزان و سیاستگذاران سلامت و جامعه در سطح ملی ایجاد شده است.

مؤسسهٔ ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران در تلاش است با عمل به رسالت خود به‌عنوان دیده‌بان سلامت کشور با استفاده از همه توان دانشی داخل کشور و به‌کارگیری ظرفیت‌های بین‌المللی، ضمن پیش‌بینی روندها و رصد شاخص‌های نظام سلامت؛ با استفاده از تجربیات سایرنظام‌های سلامت، مداخلات مؤثر برای اصلاحات در نظام سلامت را طراحی و توصیه کند و در صورت اجرای آنها به ارزیابی و پایش مداخلات بپردازد. از سویی به‌عنوان مرجع و مشاور تأمین شواهد علمی تصمیم‌گیران سلامت در کشور و دیده‌بانی منطقه شناخته شده و از این طریق مجریان و متولیان حوزه سلامت را در دستیابی به جامعهٔ سالم یاری می‌کند.

این مؤسسه در راستای انجام وظایف سازمانی و همچنین مسئولیت اجتماعی خود با رصد مداوم اخبار و اطلاعات نامعتبر حوزه سلامت در سطح جامعه و شناسایی نیازهای آموزشی مردم، با بهره‌گیری از ظرفیت علمی خود در زمینه مرور آخرین شواهد علمی، اقدام به تهیه گزاره‌برگ‌های پاسخ به سوالات سلامت عمومی نموده است. هدف از تهیه این گزاره‌برگ‌ها ارتقا سطح سواد سلامت مردم و در نتیجه آن بهبود سلامت جامعه می‌باشد.

مؤسسه ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار کشاورز، خیابان وصال شیرازی، خیابان بزرگمهر شرقی، پلاک ۷۰

محتوای الکترونیک گزاره برگ‌ها در وبسایت موسسه، به آدرس www.nihr.tums.ac.ir قابل دستیابی است.

در صورت هرگونه ابهام و یا سوالات مرتبط با سلامتی با آدرس ایمیل **گروه پاسخ به سوالات سلامت عمومی** موسسه nihr-info@sina.tums.ac.ir در تماس باشید.